

УДК 343.36

Шепітько М. В.,

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду проблеми віднесення злочинів проти правосуддя до інституту Особливої частини кримінального права. Дослідження здійснено з метою систематизації кримінального права.*

Ключові слова: система кримінального права, структура кримінального права, інститут кримінального права, злочини проти правосуддя.

Shepitko M. V.,

*Research Institute for the Study of Crime Problems
named after academician V. V. Stachysa, NPRr of Ukraine,
National Law University named after Yaroslav Mudryi.*

CRIMES AGAINST JUSTICE AS AN INSTITUTE OF CRIMINAL LAW

***Abstract.** The article is devoted to the research of crimes against justice as institution of Special part of Criminal Law. Research was made with the goal of systematization of criminal law.*

Keywords: system of criminal law, structure of criminal law, criminal law' institution, crimes against justice.

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні відзначається популярність досліджень кримінального права через його інститути. Завдяки такій тенденції інституційний підхід стає загальнозживаним, особливо, при здійсненні досліджень Загальної частини кримінального права. Так, це стосується досліджень інститутів злочину, покарання, кримінальної відповідальності фізичних, юридичних осіб або держави, кримінального проступку, стадій вчинення злочину, добровільної відмови від вчинення злочину, призначення покарання, судимості та ін.

Аналіз останніх досліджень. До дослідження інституту кримінального права звертались такі вчені-криміналісти як М. С. Жук, В. П. Коняхін, Є. С. Назимко, С. О. Муратова, М. І. Панов, В. П. Тихий, В. Д. Філімонов, О. В. Філімонов. Підхід до дослідження злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права є новим.

Виклад основного матеріалу. Тенденція щодо встановлення системи кримінального права через виокремлення інститутів в певних країнах суттєво відрізняється і знаходить інший, відмінний від України вихід. Наприклад,

У. Стирнс розглядає покарання як соціальний інститут або інституцію (social institution) [3, с. 219]. Іншого підходу в дослідженні законності, поведінки, mens rea, одночасності (actus reus та mens rea в ознаках вчиненого діяння), шкоди, причинності та покарання допускає Дж. Холл, розглядаючи їх як принципи кримінального права з точки зору організаційних конструкцій та суттєвої важливості [1, с. 790]. Р. М. Хеніг вказує на наявність принципів (до названих принципів Дж. Холлом було додано поряд із іншими принципами, із законністю — суттєві елементи злочину, із mens rea недбалість та груба недбалість, а також пряма відповідальність), доктрин (співучасть, заклик, змова, замах, помилка, (крайня) необхідність та примус) та правил (визначають конкретні злочини та фіксують відповідні покарання) [2, с. 273–287]. До структури кримінального права також відносять питання пов'язані із злочином та захистом, actus reus та mens rea, дією та наслідком (результатом), доказовими правилами та правилами матеріального права [4, с. 5]. З метою побудови структури кримінального права ставляться питання щодо класифікації злочинів [4, с. 5–6]. Вважаємо, що названі відмінні підходи в дослідженні структури та системи кримінального права відображають різний розвиток кримінального права в Україні та за кордоном.

Вважаємо, що доречним для дослідження інститутів кримінального права є постановка проблеми саме системи кримінального права через те, що правові норми та інститути не просто знаходяться в межах кримінального права, а взаємодіють між собою та взаємовпливають та взаємообумовлюють. Це також впливає на зміст інших правових норм та інститутів в тому числі інших галузей права та юридичних наук.

Науковці, як досліджують систематизацію кримінального права через вичленування в його межах інститутів, в більшості не зупиняються на визначенні інституту кримінального права, його ознак, принципів та функцій, які йому притаманні. Це породжує формальне використання терміна “інститут” в кримінальному праві без змістового наповнення та плутанину в побудові системи кримінального права.

Дослідження злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права може бути вирішено через відповіді на питання, пов'язані із визначення інституту кримінального права, вичленування його ознак, встановлення принципів його побудови, функціонального спрямування, а також можливістю застосування інституту кримінального права в Особливій частині кримінального права та щодо злочинів проти правосуддя.

У Великій українській юридичній енциклопедії інститут кримінального права визначається М. І Пановим як елемент структури кримінального права — система (блок) відносно відокремлених, але органічно пов'язаних між собою норм кримінального права, що регулюють певну групу тотожних або тісно пов'язаних однорідних суспільних відносин [17, с. 403]. Натомість М. С. Жук включає в зміст кримінально-правового інституту крім нормативного матеріалу, принципи правових інститутів та відповідні кримінально-правові відносини [12, с. 28]. Після цього науковець додає, що суспільні відносини, регульовані кримінально-правовим інститут

укладаються в межі предмета кримінально-правової галузі та відображають функціональний аспект права. Такий підхід дозволив йому вказати на підстави (критерія) для визначення предмета регулювання кримінально-правового інституту: 1) ступінь об'єднання регульованих тією чи іншою сукупністю кримінально-правових норм відносин; 2) специфіку юридичних фактів, що породжують кримінально-правові відносини [12, с. 29].

На систему інститутів, які утворюють галузь кримінального права звертає увагу П. С. Берзін. Він висловлює думку, що “в окремих випадках зміст норм-дозволів та/або норм-заборон у кримінальному праві, характер зв'язків між ними та специфіка регулювання цими нормами конкретного різновиду (різновидів) поведінки людини дозволяють їх поєднання визнавати інститутами кримінального права” [6, с. 19]. За такого визначення інституту кримінального права стає можливим регулювання нормами кримінального права як в межах Загальної, так і Особливої частини кримінального права.

Дослідники інституційного підходу в праві, кримінальному та кримінально-виконавчому праві В. Д. Філімонов та О. В. Філімонов визначили інститут кримінального права як сукупність кримінально-правових норм, яка, об'єднавши в своєму складі взаємопов'язане правило поведінки, здійснює в цілях попередження злочинів та поновлення порушеної ними соціальної справедливості комплексне регулювання тотожних та однорідних суспільних відносин, а також відносин, похідних від інших суспільних відносин, або суспільних відносин, пов'язаних між собою іншим чином [19, с. 156]. Таке визначення є сумнівним в частині можливості регулювання тотожних суспільних відносин, оскільки не буває двох тотожних суспільно небезпечних діянь та двох призначених в таких обставинах покарань.

Відмінним від попередніх досліджень є підхід В. П. Коняхіна щодо визначення лише інституту Загальної частини кримінального права як закріпленій в межах окремої статті¹, групи статей, глави або розділу Загальної частини кримінального закону структурний елемент системи кримінального права, що представляє собою сукупність нормативних приписів, призначених для регулювання відокремленої групи відносин, які виникають з приводу або в результаті встановлення найбільш загальних умов (ознак) злочинності та караності суспільно небезпечних діянь [14, с. 168].

На нашу думку, надати визначення інституту кримінального права, яке б точно відображало відповідне явище, можна лише через формулювання суттєвих ознак такого явища². Так, М. С. Жук вказує на наявність таких ознак інституту кримінального права: 1) ідейно-нормативний та відповідний йому соціологічний зміст; 2) множинність складаючих норм та приписів;

¹ Важливим є висновок В. П. Коняхіна про можливість виокремлення інституту кримінального права в межах однієї статті (норми), що робить можливим, на нашу думку, вичленування таких наскрізних інститутів кримінального права як інститут кримінальної відповідальності та інститут складу злочину. [8, с. 543-556; 18, с. 458-460; 16, с. 115-127]

² Замість вичленування ознак інституту кримінального права П. С. Берзін звертає увагу на особливості системи інститутів кримінального права. [6, с. 19-20]

3) галузева чистота норм; 4) відокремлений предмет правового регулювання в рамках галузі права; 5) націленість на рішення деталізованих внутрішньогалузевих і зовнішніх для галузі соціальних завдань; 6) зовнішнє оформлення норм в структурі правових актів — джерел кримінального права [13, с. 17]. При цьому Г. В. Денисова висловлює сумнів щодо однієї з названих ознак, зазначаючи, що такою критерієм виявлення конкретного правового інституту як відокремлення правових норм та приписів, його створюючих, в глави, розділи, частини та інші структурні одиниці нормативно-правових актів, для кримінального права, як правило, не є типовим [9, с. 85].

Деякі інші ознаки інституту кримінального права були виокремлені В. Д. Філімоновим та О. В. Філімоновим: 1) наявність в ньому не однієї, а сукупності правових норм; 2) взаємозв'язок закріплених в них правил поведінки; 3) комплексний характер регулювання нормами права суспільних відносин; 4) тотожність або однорідність регульованих правовими нормами суспільних відносин або інший їх взаємозв'язок, а за певних умов також їх похідний характер від основної групи регульованих правом суспільних відносин [19, с. 155]. Подібно до цього дослідження Є. С. Назимко також намагається сформулювати ознаки кримінально-правового інституту: “галузева приналежність правових норм, що утворюють кримінально-правовий інститут; зовнішнє оформлення (нормативне закріплення кримінально-правового інституту у положеннях законодавства про кримінальну відповідальність); предмет регулювання кримінально-правового інституту; завдання кримінально-правового інституту; принципи кримінально-правового інституту” [16, с. 127].

Важливою ознакою інституту кримінального права стає можливість систематизації кримінального права, що дозволяє групувати як норми в межах Загальної та Особливої частини кримінального права, так і самі суспільні відносини. М. І. Панов та М. С. Жук наголошують на тому, що інститути кримінального права формуються в межах Загальної та Особливої частини кримінального права, однак В. П. Коняхін, не зупиняється на тому, чи розповсюджується інститут як елемент структури кримінального права ще й на Особливу частину кримінального права, оскільки здійснює його аналіз лише в межах Загальної частини кримінального права. На це звертає увагу В. Я. Тацій, який зазначає, що “до Загальної частини включено норми, що визначають завдання, принципи та основні інститути кримінального права”, а “Особлива частина містить норми, що описують конкретні види злочинів та конкретні види покарання, які можуть бути призначені за вчинення певних злочинів” [15, с. 19]. Аналогічний підхід зберігається, наприклад, у В. М. Додонова при здійсненні дослідження в межах порівняльного кримінального права. Він акцентує увагу на тому, що побудова Особливої частини сучасних Кримінальних кодексів об'єктивно зумовлена системою інститутів кримінального права, а побудова Особливої частини КК має системний характер, що виявляється через розподіл складів злочину за групами у відповідності до родових об'єктів посягань [10, с. 111, 113].

З іншого боку до вирішення цієї проблеми підійшов В. І. Борисов вказуючи на те, що мова йде про реалізацію нормативістського підходу, який має “достатньо вагоме обґрунтування, оскільки ця галузь права протягом тисячоліть розвивалася, набуваючи форму законів, як правило, у вигляді окремих законодавчих актів або в межах зводів законів як їх складова частина” [7, с. 390]. Продовжуючи дослідження проблеми систематизації Особливої частини кримінального права В. І. Борисов вказує на те, що “сукупність норм, якими забезпечується охорона однорідних суспільних відносин, становлять собою інститути права” [7, с. 396].

На складність структурної організації кримінально-правових норм, відображених в приписах обох частин КК (а іноді й за його межами) також звертає увагу Г. В. Денисова. Вона вказує на те, що це зумовлює аналогічне розміщення в кримінальному законодавстві та правових інститутах, тобто складові елементи окремого інституту, як правило, знаходять вираз в статтях як Загальної, так і Особливої частин КК [9, с. 85]. На користь підходу щодо побудови системи кримінального права через вичленування інститутів кримінального права як в Загальній, так і Особливій частині кримінального права, можна звернутися до дослідження історичних передумов встановлення окремих норм, що регулювали суспільні відносини, які умовно можна було б віднести до Загальної частини кримінального права. За нашим дослідженням злочинів проти правосуддя, норми, які б регулювали суспільні відносини, які умовно можна було б віднести до Загальної частини кримінального права, з'явилися, значно пізніше ніж виокремлення певних злочинів та покарання за їх вчинення³. Крім того, хоча формування кримінальних та карних кодексів різних країн з поділом на загальну та особливу частини є вже традиційним, однак існування таких нормативно-правових актів без встановлення відповідної системи саме особливої частини цих кодексів є неможливим. Тож, на нашу думку, інститут кримінального права є структурною одиницею не тільки і не стільки в межах Загальної частини, а саме в Особливій частині кримінального права. Важливим додатком цього дослідження є те, що інститут кримінального права може виходити не тільки за межі Загальної або Особливої частини кримінального права, але й виходити за межі галузі права, а інколи і наповнюватись змістом спеціальних знань, що свідчить про його комплексний характер.

Аналіз ознак інституту кримінального права дозволяє сформулювати такі з них, які можна назвати суттєвими для формулювання визначення названого явища. До таких ознак інституту кримінального права, на нашу думку, можна віднести те, що він є елементом системи кримінального права. Застосовуючи метод екстраполяції, можна вказати, порівнюючи кримінальне право з тілом людини, де інститут кримінального права є будь-якою частиною тіла людини: рукою, ногою, головою, тощо.

³ М. С. Жук пов'язує цей процес з існуванням норм-заборон, що дозволило вичленувати «ядро Загальної частини кримінального права» [11, с. 120].

Через інститут кримінального права, закріплений в межах Загальної або Особливої частини кримінального права, здійснюється охорона та регулювання однорідних суспільних відносин. Також інститут кримінального права виявляється через формально-юридичне закріплення у формі норми або групи норм (В. П. Коняхін вказує на те, що мова може йти навіть про “нормативні приписи” [14, с. 164]). Це дозволяє визначити інститут кримінального права, це — елемент системи кримінального права у формі норми або групи норм Загальної або Особливої частини кримінального права, механізм правового регулювання якого забезпечує охорону однорідних суспільних відносин.

Функціональним спрямуванням інституту кримінального права може бути формулювання регулятивної, охоронної та організаційної (системоутворюючої) функцій. При цьому регулятивна та охоронна функція є типовою, перш за все, для кримінального права “в цілому”, і саме тому — для інституту кримінального права як його “частини”. Через реалізацію регулятивної та охоронної функції здійснюється регулювання та охорона однорідних суспільних відносин, а за допомогою організаційної (системоутворюючої) функції — ці однорідні суспільні відносини в конкретному інституті кримінального права систематизуються через їх групування у вигляді норми або групи норм. Виокремлення таких функцій інституту кримінального права дозволяє вказати на можливість упорядкування норм кримінального права в певні інститути, а інститутів кримінального права за певним логічним порядком — в Загальну та Особливу частини кримінального права як галузі права, науки та навчальної дисципліни. Таким чином, бачимо можливим звернення до дослідження злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права, що дозволить згрупувати норми, які містять склади злочинів та покарання за їх вчинення в певному порядку. Тому злочинами проти правосуддя як інституту кримінального права є такий елемент системи кримінального права у формі групи норм Особливої частини кримінального права, механізм правового регулювання якого забезпечує охорону однорідних суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя.

Побудова злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права має бути заснована на певних принципах, що дозволить розподілити у певному порядку норми, які регулюють та охороняють однорідні суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя. Про необхідність вичленування таких принципів, зазначав ще М. І. Бажанов. Він доводив, що правомірно говорити не тільки про принципи кримінального права в цілому, але й про принципи окремих інститутів кримінального права [5, с. 10]. Продовжуючи свою думку, М. І. Бажанов виокремлював принципи призначення покарання — це вихідні, найбільш важливі положення, закріплені в нормах кримінального законодавства, виступають як конкретний вираз загальних принципів кримінального права та покликані визначити всю діяльність суду з призначення покарання. Він визначив такі принципи покарання: 1) законність покарання; 2) визначеність покарання в судовому вироку;

3) обґрунтованість та обов'язковість мотивування покарання у вироку; 4) гуманність покарання; 5) індивідуалізацію покарання; 6) справедливість покарання [20, с. 32].

Подібний підхід зайняв М. І. Панов, здійснюючи дослідження кримінальної відповідальності як інституту кримінального права. Він зазначає, що самостійний та фундаментальний інститут кримінального права кримінальна відповідальність заснована на певних принципах, тобто базових та відправних положеннях, які відображають його сутність та основні риси. До них М. І. Панов відносить загально-правові принципи для всіх норм та інститутів кримінального права (гуманізм, справедливість, рівність, верховенство права, які вбирають в себе загальнолюдські цінності та ідеали і повинні реалізовуватися виходячи з ідеї всебічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина) та спеціальні (специфічні) принципи кримінального права, властиві тільки кримінальній відповідальності як інституту кримінального права (законність, особиста та винна відповідальність, невідворотність відповідальності, її диференціація та індивідуалізація, обмеження меж кримінальної відповідальності) [18, с. 548].

Підтримуючи М. І. Бажанова та М. І. Панова у формулюванні загальних та спеціальних принципів інститутів кримінального права, доводиться висловлюватися проти підходу, який був сформульований Є. С. Назимко. Він намагався сформулювати принципи для «більшості» кримінально-правових інститутів, до яких відніс: законність, гуманізм, диференціація та індивідуалізація кримінальної відповідальності, економія репресії [16, с. 127]. Підхід висловлений Є. С. Назимко не може бути підтриманий, оскільки, з одного боку, він не зміг сформулювати принципи для всіх інститутів кримінального права, а з іншого боку, — не зрозуміло яким чином вже сформульовані принципи усіх інститутів кримінального права будуть відрізнятися від принципів кримінального права в цілому.

Виходячи з розуміння кримінальній відповідальності як фундаментального інституту кримінального права, запропонованого М. І. Пановим, можна дійти висновку, що усі принципи як загально-правові, так і спеціальні властиві цьому інституту, є загальними для усіх інститутів Особливої частини кримінального права: гуманізм, справедливість, рівність, верховенство права, законність, особиста та винна відповідальність, невідворотність відповідальності, її диференціація та індивідуалізація, обмеження меж кримінальної відповідальності. В кожному із інститутів Особливої частини кримінального права вони можуть знаходити свій прояв у більш звуженому вигляді, утворюючи спеціальні принципи цього інституту.

На нашу думку, істотними спеціальними принципами злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права є: 1) забезпечення досягнення мети та завдань правосуддя; 2) нормальне функціонування органів правосуддя; 3) захист прав людини і громадянина під час здійснення правосуддя; 4) забезпечення здійснення протидії вчиненню посягань на правосуддя; 5) забезпечення здійснення процедур через відправлення правосуддя. Закріплення саме спеціальних принципів злочинів проти

правосуддя як інституту кримінального права дозволяють вказати на необхідність виокремлення цих злочинів в окрему групу та як наслідок — розділ КК України. При цьому такі спеціальні принципи злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права дозволяють винайти його місце серед інших інститутів Особливої частини та структурувати за певним порядком злочини проти правосуддя.

Вплив спеціальних принципів злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права є настільки впливовим, що дозволяє навіть вказати на необхідність уточнення назви цього інституту — злочини у сфері правосуддя. Такий підхід зумовлюється тим, що певні суспільно небезпечні діяння через помилкові або односторонні підходи законодавця у формулюванні інших інститутів Особливої частини кримінального права потрапили до інших інститутів кримінального права. На нашу думку, здійснення акценту у формуванні злочинів у сфері правосуддя як інституту кримінального права дозволить об'єднати в ньому додатково такі суспільно небезпечні діяння, які вчиняються у цій сфері через включення посягань на посадовців Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови чи судді Конституційного Суду України або Верховного Суду України, або вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора (ст.ст. 112, 344, 346, 351-2 КК України), представників сторони обвинувачення, працівників державної виконавчої служби, приватних виконавців (ст.ст. 343, 345, 347, 348, 349 КК України). Такий підхід зумовлюється тим, що вчинення будь-яких із злочинів проти правосуддя не дає реалізуватися жодному із спеціальних принципів злочинів у сфері правосуддя як інституту кримінального права (наприклад, забезпечення досягнення мети та завдань правосуддя, нормальне функціонування органів правосуддя, захист прав людини і громадянина під час здійснення правосуддя, і т. ін.).

Злочини проти правосуддя знаходяться в системі з іншими інститутами Загальної та Особливої частини кримінального права. Якщо злочини проти правосуддя здійснюються певним чином наповнення інститутів Загальної частини, а вони задають тон, надають певний керівний вплив на застосування конкретного інституту Особливої частини кримінального права, то зв'язок злочинів проти правосуддя з іншими інститутами Особливої частини кримінального права, дозволить знайти місце злочинів проти правосуддя серед інших інститутів Особливої частини кримінального права. В. Д. Філімонов та О. В. Філімонов відносять вирішення цього питання до системи інститутів кримінального права, яка вибудовується з врахуванням змісту правових норм та виконуваних ним функцій, а також з врахуванням їх ролі в виконанні цих функцій [19, с. 176].

Вважаємо, що є підстави вказати на наявність зв'язків злочинів проти правосуддя з такими інститутами Особливої частини кримінального права як злочини проти життя і здоров'я, злочини проти власності, злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з наданням публічних послуг, злочини проти авторитету органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Разом з цим розмежування цих інститутів має здійснюватися через точне формулювання сфери дії цього інституту, а також застосування спеціальних принципів інституту. Крім того, розташування інститутів Особливої частини кримінального права має відбуватися в певному порядку. Думаємо, що цей порядок має бути пов'язаним із логікою законотворця — спочатку називаються інститути, де формулюються найбільш “загальні” інститути Особливої частини кримінального права, які можуть знаходити свій прояв в будь-якій сфері, а потім “спеціальні” інститути Особливої частини кримінального права, які підпорядковуються проявам правил, які сформульовані в “загальних” інститутах Особливої частини кримінального права.

Здійснюючи дослідження взаємодії інститутів злочину та покарання з інститутами Особливої частини кримінального права, В. Д. Філімонов та О. В. Філімонов згадує про наявність в них субінститутів [19, с. 177]. На нашу думку, формування таких субінститутів в межах інститутів Загальної та Особливої частини кримінального права дозволить, класифікувати злочини проти правосуддя на види за певним критерієм. Фактично мова йде про необхідність класифікації злочинів проти правосуддя за певним критерієм, що встановити певний порядок цих злочинів у відповідному розділі відповідного кримінального або карного кодексу. Крім того, виокремлення підінституту в межах інституту Особливої частини кримінального права може вплинути на виокремлення глави, параграфу або іншого блоку в залежності від можливостей законодавчої техніки, яка може бути застосована до конкретного нормативного акту. За неможливості вичленування такого блоку в межах інституту Особливої частини кримінального права, вичленування підінституту кримінального права вплине на порядок злочинів в межах інституту Особливої частини кримінального права.

Критерієм поділу інституту Особливої частини кримінального права на підінститути традиційно для цих інститутів виступають об'єкти, на які здійснюються посягання через вчинення відповідних злочинів проти правосуддя. Такий підхід пов'язується із проблемою класифікації злочинів за об'єктом злочину (злочинів), який захищається дією такої норми.

Тому поділ однорідних суспільних відносин під час здійснення правосуддя в межах інституту кримінального права може бути здійснено на види з вичленуванням видових суспільних відносин під час здійснення правосуддя тільки за об'єктом. Проте такий підхід не означає, що злочини проти правосуддя як інститут кримінального права може бути поділений на підінститути тільки за названим критерієм. Такий поділ інституту на підінститути може бути здійснений і за іншими критеріями класифікації, однак безпосередній вплив на інші норми класифікація злочинів за об'єктом є домінуючою через те, що вона проявляється при побудові системи інститутів Особливої частини кримінального права.

Висновки. Дослідження злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права дозволило вказати на зв'язок цієї проблеми з формуванням системи кримінального права та надати визначення такому

інституту Особливої частини кримінального права, а також його ознак. Важливим результатом даного дослідження є звернення уваги на встановлення функцій злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права, а також його принципів. Дане дослідження містить певні вказівки на можливість вичленування підінститутів (субінститутів) в межах злочинів проти правосуддя.

Література:

1. Hall J. Science and Reform in Criminal Law / Jerome Hall // *University Pennsylvania Law Review*. — Vol. 100. — № 6. — April. — 1952. — P. 787–804.
2. Honig R. M. Criminal Law Systematized / Richard M. Honig // *Journal of Criminal Law and Criminology*. — Vol. 34. — Issue 3 September. — 1963. — P. 273–287.
3. Stearns A. W. The evolution of Punishment / A. Warren Stearns // *Journal of Criminal Law and Criminology*. — Vol. 27. — Issue 2. — 1936. — P. 219–230.
4. *The Structure of Criminal Law* / edited by R. A. Duff, L. Farmer, S. E. Marshall, M. Renzo, V. Tadros. — New York: Oxford University Press, 2011. — 248 p.
5. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву / Марк Игоревич Бажанов. — Киев : Вища школа, 1980. — 216 с.
6. Берзін П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник: у 3-х т. — Т. I.: Загальні засади / Берзін П. С. — Київ : ВД “Дакор”, 2018. — 404 с.
7. Борисов В. І. Питання систематизації особливої частини кримінального права / Вячеслав Іванович Борисов // *Вибрані твори*. — Х. : Право, 2018. — 784 с.
8. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель злочину / Вячеслав Іванович Борисов // *Вибрані твори*. — Х. : Право, 2018. — С. 458–460.
9. Денисова А. В. Система уголовного права Российской Федерации: оценка современного состояния / Анна Васильевна Денисова // *Общество и право*. — 2013. — № 2 (44). — С. 82–92.
10. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть : монография / Вячеслав Николаевич Додонов ; под общ. и науч. ред. С. П. Щербы. — М. : Юрлитинформ, 2010. — 448 с.
11. Жук М. С. Институты Общей и Особенной частей Уголовного права: внутриотраслевые связи и соотношение / Максим Сергеевич Жук. // *Общество и право*. — 2013. — № 3 (30). — С. 118–122.
12. Жук М. С. Институты российского уголовного права: понятие, система и перспективы развития : автореф. дис. ... доктора юрид. наук по спец. 12.00.08: угол. право и кримінологія; угол.-испол. право / Максим Сергеевич Жук. — Краснодар, 2013. — 66 с.
13. Жук М. С. Понятие и признаки института уголовного права // *Российский ежегодник уголовного права*. — 2011. — № 3(5). — С. 7–21.

14. Коняхин В. П. Теоретические основы построения Общей части российского уголовного права / Владимир Павлович Коняхин. — СПб. : Юридический центр “Пресс”, 2002. — 348 с.
15. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид. переробл. і доп. — Харків : Право, 2015. — 528 с.
16. Назимко Є. С. Кримінально-правовий інститут: загальнотеоретичний підхід до характеристики та аналіз базових ознак / Єгор Сергійович Назимко // Європейські перспективи. — 2016. — № 1. — С. 115-127.
17. Панов М. І. Інститут кримінального права / Микола Іванович Панов // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. — Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. М. В. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Х. : Право, 2017. — С. 403. (1064 с.)
18. Панов Н. Уголовная ответственность: понятие, принципы, основание / Николай Панов // Ежегодник украинского права. — 2013. — № 5. — С. 543–556.
19. Филимонов В. Д. Институт права. Институт уголовного права. Институт уголовно-исполнительного права : монография / Вадим Донатович Филимонов, Олег Вадимович Филимонов. — М. : Юриспруденция, 2014. — 256 с.
20. Тютюгін В. І. Принципи покарання і його призначення в трудах професора М. І. Бажанова / Владимир Ильич Тютюгин // Ученики о научном наследии профессора М. И. Бажанова: по материалам “круглого стола”, посвящ. 90-летию со дня рожд. М. И. Бажанова. — Харьков : Право, 2013. — С. 31-39.

References:

1. Hall J. Science and Reform in Criminal Law / Jerome Hall // University Pennsylvania Law Review. — Vol. 100. — № 6. — April. — 1952. — P. 787–804.
2. Honig R. M. Criminal Law Systematized / Richard M. Honig // Journal of Criminal Law and Criminology. — Vol. 34. — Issue 3 September. — 1963. — P. 273–287.
3. Stearns A. W. The evolution of Punishment / A. Warren Stearns // Journal of Criminal Law and Criminology. — Vol. 27. — Issue 2. — 1936. — P. 219–230.
4. The Structure of Criminal Law / edited by R. A. Duff, L. Farmer, S. E. Marshall, M. Renzo, V. Tadros. — New York : Oxford University Press, 2011. — 248 p.
5. Bazhanov M. Y. Naznachenyє nakazanyia po sovetskomy uholovnomu pravu / Mark Yhorevych Bazhanov. — Kyev : Vyscha shkola, 1980. — 216 s.
6. Berzin P. S. Kryminal'ne pravo Ukrainy. Zahal'na chastyna : pidruchnyk: u

- 3-kh t. — T. I.: Zahal'ni zasady / Berzin P. S. — Kyiv : VD “Dakor”, 2018. — 404 s.
7. Borysov V. I. Pytannia systematyzatsii osoblyvoi chastyny kryminal'noho prava / Viacheslav Ivanovych Borysov // Vybrani tvory. — Kh. : Pravo, 2018. — 784 s.
 8. Borysov V. I. Sklad zlochynu iak pravova model' zlochynu / Viacheslav Ivanovych Borysov // Vybrani tvory. — Kh. : Pravo, 2018. — S. 458–460.
 9. Denysova A. V. Systema uholovnoho prava Rossyjskoj Federatsyy: otsenka soremennoho sostoianya / Anna Vasyl'evna Denysova // Obschestvo y pravo. — 2013. — № 2 (44). — S. 82–92.
 10. Dodonov V. N. Sravnytelnoe uholovnoe pravo. Obschaia chast' : monohrafiia / Viacheslav Nikolaevych Dodonov ; pod obsch. y nauch. red. S. P. Scherby. — M. : Yurlytynform, 2010. — 448 s.
 11. Zhuk M. S. Ynstytuty Obschej y Osobennoj chastej Uholovnoho prava: vnutryotraslevye sviazy y sootnoshenye / Maksym Serheevych Zhuk. // Obschestvo y pravo. — 2013. — № 3 (30). — S. 118–122.
 12. Zhuk M. S. Ynstytuty rossyjskoho uholovnoho prava: poniatye, systema y perspektyvy razvytyia : avtoref. dys. ... doktora iuryd. nauk po spets. 12.00.08: uhol. pravo y kryminolohiia; uhol.-yspol. pravo / Maksym Serheevych Zhuk. — Krasnodar, 2013. — 66 s.
 13. Zhuk M. S. Poniatye y pryznaky ynstytuta uholovnoho prava // Rossyjskij ezhehodnyk uholovnoho prava. — 2011. — № 3(5). — S. 7–21.
 14. Koniakhyn V. P. Teoretycheskye osnovy postroeniia Obschej chasty rossyjskoho uholovnoho prava / Vladymyr Pavlovych Koniakhyn. — SPb. : Yurydycheskij tsentr “Press”, 2002. — 348 s.
 15. Kryminal'ne pravo Ukrainy: Zahal'na chastyna : pidruchnyk / V. I. Borysov, V. Ya. Tatsij, V. I. Tiutiuhin ta in.; za red. V. Ya. Tatsiia, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd. pererobl. i dop. — Kharkiv : Pravo, 2015. — 528 s.
 16. Nazymko Ye. S. Kryminal'no-pravovyj instytut: zahal'noteoretychnyj pidkhid do kharakterystyky ta analiz bazovykh oznak / Yehor Serhijovych Nazymko // Yevropejs'ki perspektyvy. — 2016. — № 1. — S. 115–127.
 17. Panov M. I. Instytut kryminal'noho prava / Mykola Ivanovych Panov // Velyka ukrains'ka iurydychna entsyklopediia: u 20 t. — T. 17: Kryminal'ne pravo / redkol.: V. Ya. Tatsij, V. I. Borysov ta in.; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy; In-t derzhavy i prava im. M. V. Kores'tkoho NAN Ukrainy; Nats. iuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. — Kh. : Pravo, 2017. — S. 403. (1064 s.)
 18. Panov N. Uholovnaia otvetstvennost': poniatye, pryntsypy, osnovanye / Nikolaj Panov // Ezhehodnyk ukrajskoho prava. — 2013. — № 5. — S. 543–556.
 19. Fylymonov V. D. Ynstytut prava. Ynstytut uholovnoho prava. Ynstytut uholovno-yspolnytelnogo prava : monohrafiia / Vadym Donatovych Fylymonov, Oleh Vadymovych Fylymonov. — M. : Yurysprudentsyia, 2014. — 256 s.

20. Tiutiuhyn V. Y. Pryntsypy nakazanyia y eho naznachenyia v trudakh professora M. Y. Bazhanova / Vladymyr Yl'ych Tiutiuhyn // Uchenyky o nauchnom nasledyy professora M. Y. Bazhanova: po materyalam "kruhloho stola", posviasch. 90-letyiu so dnia rozhd. M. Y. Bazhanova. — Khar'kov : Pravo, 2013. — S. 31–39.